

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Een eenzaam staatsman. Dirk de Geer, 1870 - 1960

Kaaij, M. van der

Citation

Kaaij, M. van der. (2012, May 31). *Een eenzaam staatsman. Dirk de Geer, 1870 - 1960*. Uitgeverij Verloren, Hilversum. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/19034>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/19034>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/19034> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Kaaij, Meindert van der

Title: Een eenzaam staatsman : Dirk de Geer (1870-1960)

Date: 2012-05-31

6 Ministeriabel 1918-1921

Tijdens het kabinet-Cort van der Linden was De Geer uitgegroeid tot de financiële specialist van de Tweede Kamer. Andere woordvoerders in de Kamer waren onder de indruk van zijn dossierkennis. Bij de elk jaar terugkerende discussie over de vraag hoe de oorlogskosten gedekt dienden te worden, waren zijn woorden, samen met die van vrijzinnig-democraat Marchant, gezaghebbend. Hij kreeg de Kamer achter zijn nota die hij over dit onderwerp bij de algemene beschouwingen in 1918 had opgesteld. De Geer hield verder voordrachten in het land voor gemeenteraadsleden van ARP en CHU over de financiële verhouding tussen gemeenten en het rijk.

Lohman, toen reeds 80 jaar oud, was lijsttrekker van de CHU. Hoewel De Geer op plaats zes stond, was hij al jaren de tweede man van de partij. Naast Lohman was hij de tweede spreker bij de algemene politieke beschouwingen. En uit alle uitingen van Lohman bleek dat hij De Geer als zijn opvolger beschouwde. Bij belangrijke kwesties, zoals bij de vraag of hij in 1918 formateur moest worden, raadpleegde Lohman alleen De Geer.¹

De formatie van 1918

De uitslag van de verkiezingen begin juli 1918, voor het eerst onder het stelsel van algemeen mannenkiesrecht en evenredige vertegenwoordiging, pakte voor de CHU niet gunstig uit. De partij viel terug van negen naar zeven zetels. De winnaars waren de rooms-katholieken die dertig zetels binnensleepten en de SDAP die uitkwam op tweentwintig zetels en daarmee weliswaar de tweede partij in de Kamer werd, maar het was toch een tegenvallend resultaat. De nieuwe zetelverdeling leverde een politiek gecompliceerde situatie op. Volgens Puchinger kon de verkiezingsuitslag 'niet ongelukkiger' zijn.² De Coalitie van ARP, CHU en rooms-katholieken beschikte over vijftig Kamerzetels, net geen meerderheid. De linkerzijde was zeer verdeeld en daardoor machteloos. Geen enkel moment is overwogen om aan die zijde een formateur te zoeken.

De antirevolutionaire Kamerclub pleitte voor een gemengd kabinet van liberaal en confessioneel. Voor zo'n kabinet voelden de rooms-katholieken helemaal niets. Nolens kreeg uiteindelijk zijn zin bij zijn streven om de Coalitie als uitgangspunt van de formatie te krijgen. Vooral omdat de koning in dit ook wilde.³

Toen het type kabinet duidelijk was, kwam de moeilijkste vraag: wie moest formateur/premier worden? Alle ogen waren gericht op Idenburg. Iedereen beschouwde hem min of meer als de leider van de ARP.⁴ Maar Idenburg was in die weken vervuld van één stre-

ven: geen formateur en premier worden.⁵ Lohman was de tachtig gepasseerd. Hoewel geestelijk nog vitaal, was een premierschap niet realistisch. Koningin Wilhelmina kon in die situatie niets anders doen dan de rooms-katholieke partijleider Nolens aanwijzen als eerste formateur. Echter, iedereen wist dat Nolens, die priester was, nooit zelf in het kabinet zou komen als premier. Nederland was voor een katholieke geestelijke als regeringsleider nog niet klaar en dat maakte Wilhelmina hem, wellicht ten overvloede, expliciet duidelijk.⁶

Voor de koningin en de protestanten was het even slikken dat voor het eerst in de Nederlandse parlementaire geschiedenis een rooms-katholiek deze taak kreeg. Als priester was Nolens gehoorzaamheid verschuldigd aan het hoofd van de rooms-katholieke kerk. De dubbele loyaliteit zagen protestanten als een probleem. Het regeringsprogramma had Nolens snel geschreven en ook de invulling van het kabinet had hij voor een groot deel al rond. De priester/politicus kwam zo al gauw bij zijn protestantse vrienden met de vraag: wie wordt er premier? Nolens wilde niets liever dan een rooms-katholiek.

Zo begon het geplotter bij de protestanten. Uiteindelijk was Lohman bereid om een premierschap te overwegen, maar dan wel in een constellatie dat onderwijs van binnenlandse zaken werd gescheiden en dat hij dan een 'klein-binnenlandse zaken' zou leiden, een ministerie dat zich meer op beheer dan op wetgeving zou richten.⁷ Lohman wilde zich hierop beraden. Onmiddellijk zocht Lohman De Geer op om met hem te praten over een ministerschap van onderwijs. Dat lag niet voor de hand omdat De Geer inmiddels was uitgegroeid tot een financieel specialist. Met het onderwijsgebied had hij weinig ervaring. Tot geruststelling van Lohman vond ook De Geer dat in dit stadium het afzonderlijke departement eerder een organisator en jurist nodig had dan een onderwijs-specialist. De Geer beloofde zijn fractieleider over het voorstel na te denken. "Beraad u zoveel gij wilt, maar – ik reken vast op u", zei Lohman.⁸ Na enkele dagen sloeg de twijfel bij Lohman over een premierschap toe. Hij zag steeds meer in dat hij niet berekend was op die taak, niet in de laatste plaats vanwege zijn leeftijd.

Tijdens een gesprek tussen Idenburg en Lohman liet eerstgenoemde de naam van De Geer vallen als mogelijke premier. Lohman had er uiteraard niets op tegen om zijn beschermeling naar voren te schuiven, maar hij vreesde dat De Geer te bescheiden voor die functie zou zijn. Idenburg bestreed dit. Als De Geer eenmaal bereid was het ministerie van binnenlandse zaken op zich te nemen, dan kwam hij vanzelf in aanmerking om ook als 'porte-parole' van het kabinet de binnenlandse politiek te leiden. Lohman besloot daarop de naam van De Geer telefonisch aan Nolens door te geven, dan kon hij die naam de volgende dag bij zijn bezoek aan de koningin meteen noemen.⁹

Nolens bezocht op 22 juli de koningin om de stand van zaken bij de formatie door te nemen. Die was weinig florissant. De naam van De Geer doorgeven aan de koningin deed hij wel, maar de katholieke leider voegde daar meteen aan toe dat De Geer daar hoogstwaarschijnlijk niet voor zou voelen. Daarnaast vertelde Nolens de koningin dat hij De Geer niet constant genoeg vond, te variabel en bovendien keek hij te veel naar de liberalen.¹⁰ Koningin Wilhelmina had tot dat moment De Geer nog niet ontmoet. Wat zij toen van hem vond is niet bekend. Ook is onduidelijk waarom zij niet op de suggestie van Lohman inging. Wel weten we dat Nolens het moment rijp achtte om bij de koningin de weg vrij te maken voor een katholieke formateur/premier. Wat was daar het bezwaar

tegen, vroeg hij aan Wilhelmina. Hij noemde daarbij de naam van Van Nispen tot Sevenaer, op dat moment gezant in Rome. Ook liet hij de naam van Ruijs de Beerenbrouck vallen. Het is opvallend dat de hele formatie van 1918 louter draaide om personen die wel en, vaker nog, niet wilden. Het programma van de nieuwe regering speelde een secundaire rol.

Net als Lohman voelde ook Wilhelmina nog niets voor het idee dat de protestantse natie Nederland zou worden geleid door een katholiek. Half augustus was plotseling Colijn in beeld voor de leiding van het kabinet. Wilhelmina vond hem de ideale man om een kabinet te leiden. Zonder Nolens ervan op de hoogte te stellen gaf zij Colijn opdracht om een kabinet te formeren.¹¹ Een probleem vormde zijn directeurschap van de Bataafsche Petroleum Maatschappij, het bedrijf waarmee hij een contract had dat doorliep tot 1924. Nolens wilde onder geen beding meewerken aan zo'n 'petroleum-kabinet'.¹² Colijn moest zo zijn tot mislukken gedoemde opdracht teruggeven. Dit betekende dat zowel Wilhelmina als de oude Lohman zich bij de politieke realiteit moest neerleggen. Uiteindelijk nam Ruijs het formatiestokje van Nolens over en zou premier worden.

In beeld als minister

Met de benoeming van Ruijs begon de laatste fase van de formatie. Bij bepaalde ministeries stond nog steeds geen naam genoteerd. Velen hielden er rekening mee dat aan het einde van dit proces De Geer in ieder geval minister zou zijn. Zijn naam kwam voor op lijstjes van Nolens¹³ – op financiën maar ook bij binnenlandse zaken – en bij Colijn¹⁴ op landbouw. Bij Kuyper stond De Geer zeker niet op het lijstje. Kuyper bracht tijdens de formatie zijn vakantie door in nabijheid van de vrouw van Idenburg. Die schreef aan haar man: "Er stonden hier enkele namen van toekomstige ministers in de bladen. Kuyper ergerde zich over De Geer en was bang dat de Christ. Hist. Partij nu zou bovenkomen."¹⁵

Lohman wist toen al dat De Geer allesbehalve stond te springen om een plek in het kabinet. Want nadat Lohman De Geer begin juli voor het eerst polste voor een ministersportefeuille en hij die voorzichtig accepteerde, ging hij kennelijk over die positie werkelijk nadenken. Een week later stuurde De Geer Lohman een brief waarin hij op zijn schreden terugkeerde en heel omstandig uitlegde waarom het een slecht idee zou zijn als hij minister werd. Zo vroeg hij zich af of de fractie in de Kamer niet sterk verzwakt zou raken als zowel Lohman als hij minister werd. De andere fracties bleven intact, dus dat moest ook bij de CHU gebeuren. En als er iemand minister van onderwijs moest worden dan lag de keuze voor De Visser volgens De Geer voor de hand. Deze man had zich intensief met het onderwijs beziggehouden.¹⁶

Het was bij de formatie van 1918 niet bijster ongebruikelijk dat mensen nee zeiden tegen een ministerschap. In de kleine Haagse wereld gonsde het van geruchten over wie was benaderd, maar ook wie had geweigerd. Puchinger noemt in zijn reconstructie van die formatie een schier oneindige rij mensen die zich van een post afkeerden. De reden waarom ze de stap niet aandurfdën was ook duidelijk. De oorlog was nog niet afgelopen en de materiële nood bij de bevolking was hoog. Maar vooral was de politieke situatie

zeer instabiel met een coalitie die niet kon steunen op een meerderheid in de Kamer (50-50) met een oppositie die klaar stond om aan te vallen. Een kandidaat moest last hebben van enige ijdelheid om dit afbreukrisico niet te zien of althans zich hierdoor niet te laten leiden.

De Geer had zich in juli afgemeld bij Lohman, maar zijn naam bleef in het Haagse circuit rondzingen. Lohman bracht de weigering niet naar buiten, omdat hij wellicht hoopte dat hij zijn protégé uiteindelijk zou kunnen overtuigen van de noodzaak om minister van onderwijs te worden. Op 28 augustus hielp De Geer zijn leermeester definitief uit de droom. In een uitgebreid schrijven gaf De Geer verschillende argumenten voor zijn weigering om minister van onderwijs te worden. Zo vond hij dat er geen redenen meer waren om onderwijs van het ministerie van binnenlandse zaken af te splitsen. Aanvankelijk ging De Geer mee met dit plan met het oog op het voornemen van Lohman toe te treden tot het kabinet als minister van binnenlandse zaken. Om hem te ontlasten moest er een apart departement voor onderwijs komen. Toen Lohman besloot in de Kamer te blijven verviel dit argument.

Daar kwam bij dat De Geer zich niet de meest aangewezen persoon vond om het ministerie van onderwijs te leiden. "Wie als eerste 'minister van onderwijs' optreedt, treedt op met enige pretentie, waaraan ik meen niet te kunnen voldoen."¹⁷ De reden waarom men aandrong op een apart ministerie was niet omdat Ruijs de Beerenbrouck de onderwijswet niet mocht afmaken of omdat de premier zich meer aan algemene zaken moest wijden, 'maar omdat men een man moet hebben die volbloed (ook technisch) onderwijsman is'. De Geer schreef dat hij zich meer geschikt achtte voor Binnenlandse Zaken.

Niet dat hij dát wilde. Want De Geer liet daarop meteen volgen dat hij steeds op het standpunt had gestaan dat hij veel liever Kamerlid en gedeputeerde bleef, 'ook omdat ik meen daarvoor meer geschikt te zijn dan voor minister'. Hij werd alleen minister als er sprake was van noodzaak, 'als ik het mijn plicht zou achten mij niet te onttrekken'. Er zou sprake moeten zijn van een 'sterk levensvatbaar rechts kabinet' met een 'mij sympathiek program'. Bovendien moest deze regering De Geer nodig hebben om 'af' te zijn. "Maar veel liever excuseer ik mij en de dag dat het kabinet in het Staatsblad staat zonder dat ik verplicht zal zijn om op te treden, zal voor mij een verlichting zijn."¹⁸

Vanaf het moment dat Nolens de drie christelijke partijen op een lijn had gekregen voor een christelijk kabinet, was het duidelijk dat de CHU voor het eerst in de geschiedenis ministers ging leveren. De rechtse kabinetten daarvoor, van Kuyper en Heemskerk, konden rekenen op de gedoogsteun van de christelijk-historischen. Door het kleine zeltal van de coalitie en de nauwe betrokkenheid van Lohman bij de formatie liep dat in 1918 anders. Het gegeven dat de CHU ministers moest leveren, verstoorde de rust binnen de partij danig. Het leidde tot een regelrechte machtsstrijd. Dat was wennen in 'onzer eens zoo vredige Unie', zoals de oude B.J. Gerretson schreef aan Lohman.¹⁹ Na de breuk met Kuyper in 1894 genoten de christelijk-historische Kamerleden van de herwonnen vrijheid. In de partij ontwikkelde zich een cultuur waarbij iedereen elkaar respecteerde en er vooral geen ruzie werd gemaakt. Conflicten hielp Lohman snel de wereld uit. In geen enkele partij voerden gemoedelijkheid en respect in de omgang zo'n boventoon.

Vanaf het begin van de formatie in 1918 ging het gerucht dat De Geer in beeld was voor het nieuwe departement Onderwijs. Dat was een misrekening voor ds. De Visser, toen

Kamerlid en voorzitter van de Unie. De Visser liet niet na om in CHU-kringen te vertellen hoe verbolgen hij was over het feit dat sinds het begin van de formatie Lohman hem, als Unie-preses, permanent uitsloot van informatie. Iedereen leek van de ontwikkelingen op de hoogte te zijn maar De Visser wist van niets. Het pijnlijkst vond De Visser dat De Geer in de wandelgangen werd genoemd als kandidaat voor Onderwijs en niet hij.²⁰ De Visser achtte zich binnen de partij de specialist op gebied van onderwijs en voelde zich miskend. Het idee dat de komende minister gebruik ging maken van de grondwettelijke ruimte om een nieuwe – en historische – onderwijswet te schrijven die het einde betekende van de schoolstrijd, inspireerde hem mateloos.

De Visser trok zich tijdens de formatie terug als voorzitter van de CHU. Formeel omdat Lohman het hoofdbestuur buiten de formatie hield. Maar iedereen in de Unie wist dat het niet-kandidaat zijn voor het ministerschap de voornaamste reden was. De Visser stuurde zijn secondant Kamerlid Van Veen naar Lohman om zijn grieven door te geven.²¹ Daarna beprak Lohman de klachten van De Visser uitgebreid met De Geer. Kennelijk trok Lohman zich weinig aan van De Visser, want hij bleef hem negeren. Daarop dreigde De Visser uit frustratie en woede zelfs het Kamerlidmaatschap neer te leggen. Die ontslagbrief is overigens nooit de deur uitgegaan.²²

De woede van De Visser kwam tot uitbarsting op een vergadering van het hoofdbestuur van de CHU op 15 augustus. Ruijs de Beerenbrouck was nog niet aangewezen als formateur en de uitkomst van de formatie was nog onzeker. Lohman was zelf niet aanwezig, maar kreeg een schriftelijk verslag daarvan van F.C. Gerretson, die op zijn beurt was gealarmeerd door zijn vader, B.J. Gerretson. Volgens die beschrijving opende De Visser de vergadering met een tirade tegen Lohman. Hij zei onomwonden dat hij de ‘aangewezen man’ was om minister van onderwijs te worden, zelfs de ‘Roomsen’ hadden dat tegen hem gezegd. Mocht De Geer het worden, dan zou hij zich zeer gekrenkt voelen. Pikant is dat De Geer bij die vergadering aanwezig was. Hij moet zich buitengewoon ongelukkig hebben gevoeld met deze aanval van De Visser. “De Geer zweeg en verdween vóór de pauze. Partijsecretaris Ter Haar was woedend en de hele stemming is wantrouwig”, schreef Gerretson aan Lohman.²³ Hij vreesde zelfs dat de partij uiteen zou vallen in een groep van De Visser en een van Lohman. De jonge Gerretson waarschuwde dat hij sterk het gevoel kreeg dat De Geer onder de druk van De Visser en anderen zich zou terugtrekken als minister. “Hij is er net de man naar.” Deze Gerretson kende De Geer persoonlijk goed, omdat zijn vader hem vaak mee naar huis nam in de tijd dat zij beiden in de Rotterdamse gemeenteraad zaten.²⁴

Ook de oude Gerretson waarschuwde Lohman een week later. Hij tekende voor hem in geuren en kleuren de aanval van Ter Haar op Lohman in ‘een zeer hartstochtelijke rede met een soms door tranen verstikte stem’. Hij vond het een schande dat Lohman voor De Geer had gekozen boven De Visser. Gerretson schreef dat tijdens die tirade van Ter Haar tegen Lohman en De Geer, laatstgenoemde naar de punten van zijn schoenen staarde. “De Geer, die er was, zweeg lijdzaam!”²⁵ Vader en zoon Gerretson zagen voor hun ogen hoe De Geer geïntimideerd raakte door de tirades van De Visser en Ter Haar. De Geer had inderdaad vlak voor de pauze de vergadering verlaten.

Lohman was daarom niet verrast toen hij twee weken na de publieke oorwassing de brief met de definitieve afwijzing van De Geer las. Toen Lohman uiteindelijk met frisse

tegenzin met de nieuwe formateur, Ruijs de Beerenbrouck, om de tafel zat, moest hij hem melden dat De Geer zich voor Onderwijs had afgemeld. Daarop vroeg Ruijs Lohman om De Visser voor die post te polsen. De Visser had er oren naar maar wilde zich beraden. Maar niet dan nadat Lohman de wind van voren had gekregen over het feit dat hij De Geer minister van onderwijs had willen maken, terwijl die zich nooit daarvoor had geïnteresseerd.

Daarmee was De Geer niet definitief uit beeld voor een post in het kabinet. Een paar dagen later meldde Trip, thesaurier-generaal van Financiën, zich af voor de functie van minister van financiën. Trip kwam met het onwaarschijnlijk lijkende argument dat hij geen opvolger op het departement had. Tevens vroeg hij zich af of hij wel akkoord kon gaan met het uitgavenbeleid van het nieuwe kabinet. Hij zag liever De Geer in zijn plaats optreden.²⁶ Dat advies volgde Ruijs op hoewel anderen, ARP'er Heemskerk en De Visser, hem waarschuwden dat De Geer niet zou toehappen.

De Geer kwam op 3 september thuis toen formateur Ruijs hem in de woonkamer opwachttte.²⁷ De Geer hield meteen de boot af, maar hij zou nog met Lohman praten en erover nadenken. Bij Lohman veranderde De Geer niet van gedachten. Wel wist Lohman te bereiken dat hij zich als reserve gereed hield. Die middag bedankte De Geer telefonisch bij Ruijs.²⁸ Hij wilde alleen optreden als het niet anders kon. Maar zoveel andere kandidaten waren er niet meer, want iedereen weigerde. Dat probeerde kandidaat-minister Heemskerk hem in een brief duidelijk te maken en ook Lohman schreef een brief met die strekking.²⁹

Ruijs vertelde de andere kandidaat-ministers dat hij met de weigering van De Geer ten einde raad was. Hij had bij de twee protestantse partijen geen geschikt persoon kunnen vinden en hij wilde niet nog een katholiek benoemen. "Ik leg mijn mandaat neer, omdat ik geen kabinet wil voordragen met vijf rooms-katholieke ministers."³⁰ De Visser, die wellicht vreesde dat met een eventueel falen van Ruijs ook zijn eigen ministerschap achter de horizon kon verdwijnen, oefende grote druk uit op De Geer om toch de post te accepteren. Die avond kreeg De Geer een telefoontje van zijn vrouw Ria die meldde dat hij de volgende dag bij de koningin was ontboden.³¹ Toen Lohman dat hoorde besloot hij bij De Geer de druk tot het maximum op te voeren. "Indien gij weigert, valt geheel de combinatie; de rechterzijde maakt daardoor een erbarmelijk figuur. De kracht van de rechtse partijen zal voor zeer lange tijd, zo niet voor altijd, gebroken zijn, en het odium daarvan komt op uw hoofd persoonlijk neer."³² Lohman schroomde niet deze zware woorden te gebruiken, maar de situatie, na twee maanden formeren in oorlogstijd, was er ook naar.

Tegen de koningin zei De Geer de volgende dag dat hij zich fysiek niet in staat achtte minister te worden. Wilhelmina was ervan doordrongen in welke penibele situatie de formatie verkeerde en wilde zich er niet bij voorbaat bij neerleggen dat zij een zieke man voor zich had. Zij vroeg om een bewijs van zijn ongesteldheid.³³ De Geer raadpleegde huisarts dr. Oorthuys en die raadde hem het ministerschap af, zo schreef De Geer in zijn dagboek. De schriftelijke verklaring van Oorthuys liet hij naar de koningin sturen. In het archief van het Kabinet der Koningin is een aantekening bewaard: "De heer Jhr. de Geer heeft een bewijs van zijn medicus overlegd waarbij deze ten stelligste den heer Jhr de Geer ontraadt."³⁴

Over de achtergronden van de – fysieke en/of mentale – ongesteldheid schreef De Geer niets in zijn dagboek. In 1950 was hij laconiek over dit bedanken voor Financiën: “Een misschien ál te angstvallige en weerspannige houding aan het begin van deze loopbaan.”³⁵ In *Het Vaderland* stond dat De Geer weigerde om gezondheidsredenen, maar ‘niet in de zin dat dat hij aan een krankheid zou lijden’.³⁶ Hij mocht zich van zijn arts niet beschikbaar stellen voor zo’n ‘uiterst moeilijke en voor een consciëntieuze man zo veel-eisende taak als de regeling van onze door de oorlogstoestand totaal in de war gestuurde financiën’. Die angstvalligheid kwam dan vooral voort uit die CHU-vergadering van augustus toen De Geer zich liet wegblazen door het duo Ter Haar en De Visser. Wellicht beseftte hij dat iemand die niet genoeg persoonlijkheid of hardheid heeft om zo’n aanval te doorstaan, als minister weinig kans van slagen heeft. Of hij kwam tot de conclusie dat hij te weinig draagvlak had binnen de Unie. Niemand was immers voor hem in de bres gesprongen. En tot slot kreeg zijn zelfvertrouwen vermoedelijk een knauw toen uitgerkend De Visser, iemand tegen wie hij opkeek, hem openlijk fel bekritiseerde. Net als in 1913, toen Kuiper hem de oren waste over het algemeen kiesrecht, raakte hij van de harde kritiek totaal van slag.

Op 4 september eindigde de betrokkenheid van De Geer bij de formatie. Die middag vroeg Ruijs de Amsterdamse wethouder S. de Vries Czn. Thuis bij Heemskerk zette men deze ARP’er onder grote druk met het gevolg dat hij als ‘redder van de formatie in de ministersploeg werd opgenomen’.³⁷ Vijf dagen later ging het kabinet-Ruijs aan de slag. Het enthousiasme over De Vries zou snel omslaan in het tegendeel.

November revolutiedreiging

Uiteraard was De Geer net als alle Nederlanders opgelucht dat de Grote Oorlog begin november 1918 op zijn laatste benen liep. De uitgeputte Duitse legers trokken zich steeds verder terug en in Oost-Europa gaf de ene na andere bondgenoot zich over. Tegelijkertijd moet zich van De Geer een groeiende ongerustheid hebben meester gemaakt toen in Duitsland op 4 november muitende matrozen de leiding van de oorlogsvloot overnamen. Met ingehouden adem keek Nederland toe wat er in buurlanden gebeurde, want de vrees bestond dat het virus zou overwaaien. Al eerder, op vrijdag 25 oktober, braken er relletjes uit op de grote Nederlandse legerbasis De Harskamp. Soldaten negeerden bevelen van hun officieren en staken enkele barakken en de kantine in brand. Er waren schoten gehoord. *De Telegraaf* meldde de volgende dag dat er 60 doden waren gevallen. Uiteindelijk bleek er niemand te zijn omgekomen, maar het beeld van een onbetrouwbaar leger was gevestigd.

Naast de sociale en politieke onrust was de algehele situatie in Nederland erbarmelijk. Mensen leden honger en kou, er heerste werkloosheid en woningnood en tot slot maakte de Spaanse griep in korte tijd ruim 17.000 slachtoffers. Er was genoeg reden tot ontevredenheid bij de bevolking, een ideale voedingsbodem voor revolutie.³⁸ Daar kwamen een derde factor bij die van binnenlands politieke aard was. In de loop der oorlogsjaren was er wrijving ontstaan tussen minister van oorlog De Jonge en de hoogste militair, generaal Snijders.³⁹ Het gerucht ging – dat later bleek te kloppen – dat De Jonge opperbe-

velhebber Snijders had ontslagen, maar dat koningin Wilhelmina, die veel bewondering koesterde voor deze eigenzinnige man, dit ontslag weigerde. In het eerste kabinet van Ruijs de Beerenbrouck zou De Jonge niet terugkeren, Alting von Geusau volgde hem op. Snijders overleefde het conflict en bleef op zijn post.

De SDAP'ers waren in de Tweede Kamer actiever dan ooit. Over veel onderwerpen vroegen zij een interpellatie aan. Minister Von Geusau erkende, in antwoord op de harde aanval van SDAP-leider Troelstra met zijn eis om generaal Snijders te ontslaan, dat er in het leger sprake was van ontevredenheid.⁴⁰ Dat het leger onbetrouwbaar zou zijn was echter onzin. Von Geusau wekte de indruk dat er weinig ging veranderen. De volgende dag, bij voortzetting van het debat, sloeg de minister een geheel andere toon aan.⁴¹ Hij beloofde de 'reorganisatie van leger en officierskorps in modernen zin ter hand te nemen'.⁴² Hij kondigde ook het ontslag van Snijders aan. Deze ontwikkeling was aanleiding voor nieuwe Kamerdebatten. Troelstra wilde nu meer weten over de slechte verhouding tussen minister De Jonge en generaal Snijders en de doorslaggevende rol daarin van Wilhelmina.⁴³

Later bleek dat het gerucht over de weigering van Wilhelmina van het ontslag van Snijders op waarheid berustte. Afgezien van premier Cort van der Linden stond het hele kabinet achter het besluit van De Jonge om Snijders zijn congé te geven. Op de vraag van De Jonge aan de koningin of zij wel beseftte dat hiermee het kabinet zou vallen antwoordde zij bevestigend. "Hare Majesteit was van mening dat men reizende heren niet moest ophouden", schreef De Jonge.⁴⁴ Over dit onderwerp kreeg Troelstra het op 8 november met De Geer aan de stok. Het was volgens De Geer geen gewoonte dat wanneer een Kamerlid een vraag stelde aan de regering dat een ander Kamerlid daarop de regering verzocht niet te reageren. En toch zag de CHU'er zich dit keer daartoe genoodzaakt. Wat volgde was wat Oud noemt een 'klein college in het staatsrecht' met name over het toenmalige artikel 54 van de Grondwet, het leerstuk van de ministeriële verantwoordelijkheid.⁴⁵

"Het overleg tussen den Minister en de Kroon is een interieure zaak, waarmede wij in het parlement niets te maken hebben", zei De Geer. "De Kroon verricht geen daad, welke tot ons doordringt. De wil van de Kroon kan zich slechts manifesteren in de wilsuiting van de minister. Wanneer een minister van oorlog een opperbevelhebber tot ontslag voordraagt en de Kroon ontraadt dit of weigert Haar medewerking, dan is de minister verantwoordelijk. (...) Dit is het a.b.c. van ons staatsrecht. (...) Die vraag (van Troelstra) schijnt mij reactionair. Zij voert ons terug naar een overwonnen tijdperk van conflicten tussen de Kroon en de volksvertegenwoordiging."⁴⁶

In zijn Gedenkschriften erkende Troelstra dat de opmerkingen van De Geer over de ministeriële verantwoordelijkheid formeel gezien juist waren, maar dat het politieke belang van de vraag of de koningin haar bevoegdheden had overschreden, groter was.⁴⁷ Op de eerstvolgende vergaderdag, dinsdag 12 november, meende Troelstra dat hij ten volle recht had op een antwoord van Ruijs. De SDAP'er twijfelde er niet aan dat als hij tijdens zijn promotie aan de Groningse universiteit het antwoord had gegeven 'in de geest van wat de heer De Geer hier heeft laten horen' hij beslist cum laude zou zijn gepromoveerd. "Maar wij leven in een tijd die wat minder academisch is, (...) die spotten met alle academische wijsheid die den heer De Geer en ik indertijd hebben opgedaan."⁴⁸

In zijn bijdrage had De Geer Troelstra eraan herinnerd dat hij bij een vergelijkbaar geval in 1901 was terechtgewezen. Troelstra wilde toen weten in hoeverre de toenma-

lige minister Eland zich had laten leiden door de koningin. Kamervoorzitter Gleichman waarschuwde de sociaal-democraat dat hij geen debat wilde toelaten over de tussenkomst van de kroon. “Mijnheer De Geer, ge hebt gelijk”, zei Troelstra daarover zeventien jaar later. “Toenmaals (...) was de tijd nog zo dat ik kon worden afgescheept met een non possumus, daarover kan men niet spreken.” De tijden waren volgens hem veranderd. Hij zou zich niet meer laten afschepen.⁴⁹ Troelstra meende dat De Geer en Ruijs de Beerenbrouck, die als minister van binnenlandse zaken verantwoordelijk was voor het koninklijk huis, zich ten onrechte beriepen op de ministeriële verantwoordelijkheid. Daar was volgens Troelstra juist een fictie van gemaakt. Er waren politieke krachten uitgeoefend die niet kwamen van de verantwoordelijke minister, maar van ‘onverantwoordelijke kant’.

Dit debat over de ministeriële verantwoordelijkheid stond op 12 november uiteraard in de schaduw van Troelstra’s uitspraken over de naderende revolutie. Hij had de dag daarvoor volgens velen daartoe een oproep gedaan.⁵⁰ Troelstra erkende dat hij zich die avond had laten meeslepen door het moment.⁵¹ Zichzelf verliezen deed Troelstra ook in het debat de dag erna. In strijd met afspraken die de leiders van de SDAP intern hadden gemaakt, speculeerde hij opzichtig over een op handen zijnde revolutie.

De volgende dag maakte Ruijs, tot grote verbazing overigens van zijn kabinet, bekend dat de regering zich ging inspannen om op korte termijn het kiesrecht voor vrouwen in te voeren.⁵² Verscheidene ministers, onder wie Aalberse, vonden dat burgers een dergelijke aankondiging konden opvatten als een concessie aan de sociaal-democraten. Anderen verklaarden dat economische en sociale hervormingen dringend nodig waren, uiteraard langs wettige weg en niet met ‘het pistool op de borst’, zoals Marchant zei.⁵³

Op donderdag 14 november was de storm gaan liggen en weinigen vreesden nog dat de zaak uit hand zou lopen. Op straat ontbrak daarvoor eenvoudigweg de revolutionaire atmosfeer en in de Tweede Kamer maakten SDAP’ers duidelijk dat zij op dit punt niet achter Troelstra stonden. De Geer schilderde in het Kamerdebat hierover hoe vreugdevol Nederland het einde van de oorlog had kunnen vieren als niet ‘mensen in hun verblinding’ dit geluk hadden bedorven. “En nu gaan wij op dit zonnige, blijde moment ons dit grote geluk vergallen! Nu gaan wij kerven in ons eigen lichaam! Nu gaan wij in het huis, dat uit de vlammen bespaard is gebleven, moedwillig de brandende fakkel werpen! Nu gaan wij, aan de oorlog ontkomen, over tot den rampzaligste aller oorlogen: den burgerkrijg!”⁵⁴

Het punt waarop De Geer inging was de in zijn ogen tegenstrijdige bewering van Troelstra dat zijn partij wel de macht wilde grijpen en de Grondwet buiten werking wilde stellen, maar tegelijkertijd geen geweld wilde gebruiken. De Geer gebruikte het beeld van een struikrover die tegen een passant zegt dat hij hem wil beroven en dat hij dat moet toestaan omdat het anders niet ordelijk zou verlopen. En als deze passant zich zou verzetten dan zou het geweld van hem uitgaan.⁵⁵ De Geer herinnerde Troelstra eraan dat als er in de Kamer werd gezegd dat langs parlementaire weg veroverd moest worden wat men wenste, de SDAP vaak stelde: geef ons algemeen kiesrecht. Geef ons dat en wij zijn het met u eens. “Het is voor mij, die misschien een van de eersten in mijn partij ben geweest om te ijveren voor algemeen kiesrecht, mede een voorname overweging geweest dat men daarmee een brede grondslag zou geven aan de handhaving van gezag en orde.”

En het algemeen kiesrecht was nog niet binnen of het werd volgens De Geer alweer weggehoond. “Hoe kunt gij zo ongeduldig zijn om hiervoor ons land thans in een zee van ellende te storten?”⁵⁶

Oud schrijft over de rede van De Geer in *Het jongste verleden*: “Deze redevoering maakte – het zijn al weer zijn eigen Gedenkschriften die het onthullen – evenals die van Marchant op Troelstra indruk.”⁵⁷ Het eigenaardige is dat Troelstra De Geer in zijn ‘Gedenkschriften’ op dat punt helemaal niet noemt.⁵⁸ Het kan zijn dat Oud over meer informatie beschikte. Hij zat als Kamerlid ten slotte in de vergaderzaal toen De Geer namens de CHU sprak en kon de reactie hierop van Troelstra zien en wellicht ook horen.

In die rede riep De Geer Troelstra en zijn partij op te stoppen met hun aanvallen op de koningin. Zag de socialistenleider dan niet in dat hij de koningin zo in een staatsrechtelijk onmogelijke positie bracht, en dat hij ook zichzelf in de vingers sneed omdat het koningshuis ongekend populair was? Met die opmerking bleek De Geer het bij het juiste eind te hebben. Nadat er op zaterdag en zondag pro-oranje, en dus anti-socialistische, bijeenkomsten werden gehouden, kwam de dag daarop de apotheose. Op maandag 18 november vulde het Haagse Malieveld zich met duizenden oranjeaanhangers. In een juichende menigte maakte de koets met Wilhelmina, Hendrik en de kleine Juliana een rondrit en werden de paarden ‘spontaan’ ingeruild voor enthousiaste militairen.

Kabinet-Ruijs de Beerenbrouck

Door alle vertragingen bij de formatie kreeg het nieuwe kabinet nauwelijks tijd om invloed uit te oefenen op de begroting. Dat was lastig omdat de begroting door de oorlog veel zogeheten crisisschulden kende waar geen dekking voor was. Uit het ‘november-program’ dat voor de begrotingsbehandeling was opgesteld, bleek dat de situatie aanzienlijk minder rooskleurig was dan in september werd aangenomen. Minister van financiën De Vries hield een lofzang op de accijnzen die niet bij iedereen even goed viel, ook niet bij De Geer. Het waren de grote gezinnen die hieronder leden. Maar niemand viel De Vries echt hard aan, hij zat er nog maar net. Hij was jarenlang wethouder voor de ARP in Amsterdam geweest waar hij waardering en respect had geogost. Daarvoor was hij nog verschillende jaren Kamerlid geweest. Na zijn lokale carrière leek iedereen hem vergeten, totdat formateur Ruijs in grote nood verkeerde. Achteraf bleek dat Heemskerk zich hem herinnerde van de periode dat zij samen in de Amsterdamse raad zaten en dat genoeg vond om de gok met De Vries te wagen.⁵⁹ De rechtse partijen wisten het lef van De Vries, hoewel ook hijzelf hevig twijfelde, wel te waarderen. Maar de welwillende houding van de Kamer in de maanden na de eerste begrotingsbehandeling zou niet lang standhouden.

Bij de behandeling van de rijksbegroting was De Geer de enige woordvoerder voor de CHU. Op financieel gebied kende hij in de fractie zijns gelijke niet. Van veel uitspraken kunnen we ons afvragen of die door de rest van de partij werden gedeeld. Zo liet hij zich niet onwelwillend uit over de socialisatie van de productiemiddelen, een thema dat in die jaren door sociaal-democraten op de agenda was gezet. “Daar”, zei hij, “zou hij geen traan om laten”. Als het maar de ‘algemene welvaart’ zou dienen.⁶⁰ Hetzelfde geldt voor

zijn uitspraak dat 'zeer grote bezuinigingen' op de militaire uitgaven zeer waarschijnlijk waren. CHU'ers waren bepaald geen voorstanders van bezuinigingen op defensie. Maar voor De Geer stond het vast dat de wereld, nu die allesverslindende oorlog was afgelopen, op het punt stond een nieuwe tijd in te gaan. Het was te vroeg, dat wilde De Geer wel toegeven, om te zeggen hoe alles precies op zijn plek zou vallen, maar het zou in geen geval zo gaan als voor 1914. De oorlog was volgens De Geer te verschrikkelijk geweest om zonder gevolgen te blijven. "Wij zullen in de toekomst meer internationaal leven dan tot dusver. Er zal grotere orde in de wereld zijn, meer rechtsregelen, minder gewapende dreiging." Met het oog hierop, riep hij de regering op om te wachten met het opbouwen van een uitgebreide defensiemacht. "Wacht een ogenblik voordat gij voortgaat met het versterken van forten, het bouwen van schepen, het vermenigvuldigen van militaire organisaties."

Bij de rechtse partijen was de oproep van De Geer bepaald geen gemeengoed. Fractiegenoten als Schokking en Snoeck Henkemans en ARP'er Duymaer van Twist konden zich hier niet in vinden. Zij waren minder optimistisch dan De Geer en zij wilden een herhaling van 1914-1918 voorkomen. Die oorlogsjaren brachten pijnlijk in beeld hoe slecht bewapend Nederland was. De overzeese gebiedsdelen en dan vooral Nederlands-Indië, kon Nederland op geen enkele manier adequaat verdedigen.

De discussie over defensie-uitgaven viel in 1918 in het niet bij alle plannen van het kabinet-Ruijs de Beerenbrouck om de oorzaken van de revolutiedreiging in november weg te nemen. De regering kwam met serieuze hervormingsvoorstellen en wilde die invoeren met een 'snelheid die past bij de polsslag van deze tijd', zoals Ruijs het noemde. Het kabinet wilde vooral op sociaal gebied het nodige veranderen en een belangrijke rol daarbij was weggelegd voor de minister van sociale zaken, Aalberse. In korte tijd stonden de achturige werkdag en de 45-urige werkweek in het Staatsblad. Daarnaast pakte het kabinet de volksgezondheid aan, nam de bouw van nieuwe woningen een enorme vlucht, kwamen er her en der lagere en middelbare ambachtsscholen en kregen begaafde jongeren een studiebeurs.

Toonde De Geer zich bij de eerste begrotingsbehandeling nog inschikkelijk ten opzichte van minister De Vries omdat die nog zo kort zat, dat veranderde aan het eind van 1919. De Vries wilde de oorlogswinstbelasting afschaffen zonder daar een andere bron van inkomsten tegenover te stellen. De Geer vond dat onverstandig en vroeg per motie de afschaffing uit te stellen. Die werd ondanks het verzet van De Vries met een ruime meerderheid aangenomen.⁶¹

De Geer vond de financiële situatie 'zorgwekkend'.⁶² Dat kwam vooral door de 'mateloze luchtvaart der uitgaven'. Maar de minister van financiën viel hierbij weinig te verwijten. De ambitieuze plannen van het kabinet op gebied van woningbouw, volksgezondheid en onderwijs kostten veel geld. De Geer pleitte opnieuw voor fikse bezuinigingen op defensie-uitgaven. "De vernielingstechniek heeft zulk een hoogte bereikt, dat de onmogelijkheid om op deze wijze voort te gaan zich voor de toekomst onafwijsbaar zal opdringen. (...) Ook economisch en financieel heeft de oorlog in deze vorm zich onmogelijk gemaakt. (...) Wij moeten de boeg wenden in het geloof aan de dampkringzuiverende werking van de verschrikkingen die achter ons liggen."

Volgens De Geer zou de militaire organisatie in Nederland zich moeten richten op drie elementen. Allereerst de mogelijke strijd in de koloniën. Daarnaast moest defensie reke-

ning houden met een verplicht contingent in een internationaal opererend defensie- of vredesleger. Ook moesten legeronderdelen paraat worden gehouden voor het bewaren van de binnenlandse rust. November 1918 lag nog vers in het geheugen. Praktisch gezien kwam De Geer hiermee op de lijn van de VDB en de antimilitaristische SDAP. Bij stemmingen over defensie-uitgaven in de Tweede Kamer zou dat keer op keer blijken. Inhoudelijk probeerde hij steeds afstand te nemen van het antimilitarisme van de sociaal-democraten en de vrijzinnig-democraten. Later, in 1919, zou hij deze partijen voor de voeten werpen dat zij in de jaren voor 1914 op 'onjuiste gronden' voor bezuinigingen hadden gepleit en daarin in het ongelijk waren gesteld.

Minister Bijleveld van Marine kwam half 1919 in problemen door een ambtenaar die zonder zijn toestemming geld had uitgegeven aan een schip. Noodlottig echter werd zijn besluit om kruisers niet te laten afbouwen waarmee hij het vertrouwen van de ARP verloor en omdat links altijd tegen de begroting stemde, kon de minister na acht maanden weer naar huis. Pikant in dit verband was het hoofdartikel van *Het Vaderland* bijna een jaar later over dit onderwerp.⁶³ Politiek hoofdredacteur Antonie Roodhuijzen – Kamerlid voor de Liberale Unie van 1905 tot 1918 – stelde dat Ruijs de Beerenbrouck vlak na de val van Bijleveld bij De Geer was geweest met het voorstel hem op te volgen als minister. Dat had De Geer afgewezen. Wel stelde hij voor om de plaats van De Vries in te nemen en dat die dan van Financiën naar Marine zou doorschuiven. Daar had De Vries op zijn beurt voor bedankt. Niemand sprak de feiten in het stuk van Roodhuijzen tegen, ook De Geer niet. Niemand had er belang bij deze zaak weer op te rakelen, want op dat moment verkeerde de regering weer in een crisis en nu, zoals we later zullen zien, lag De Vries onder vuur.

Behalve problemen met de minister van Marine had de Tweede Kamer die ook met de minister van oorlog, Alting von Geusau. Zijn begroting van de landmacht voor 1920 was 14 miljoen gulden hoger dan het jaar daarvoor. De kritiek kwam van links en rechts. Het was met name De Geer die hierbij voorop liep en zich hardop afvroeg of 'wij met de defensie-uitgaven op de oude voet verder moeten gaan'.⁶⁴ Het was inmiddels een bekend geluid en hij kreeg voor die duidelijke lijn ook steeds meer steun. De rede van De Geer maakte 'de nodige indruk op de regering'.⁶⁵ In de memories van antwoord kondigde het kabinet aan 'onverwijd' de nodige bezuinigmaatregelen te nemen.

Bij de begrotingsbehandeling van het ministerie van oorlog bleek dat Alting von Geusau bijna een hele Kamer tegenover zich vond, die aandrang op bezuinigingen. Naast de inmiddels bekende critici als Marchant en Dresselhuys kreeg hij ook uit het rechtse kamp, van Bomans (RKSP) en zelfs Duymaer van Twist (ARP) en Schokking (CHU), signalen dat het minder moest. Op voorstel van De Geer moest de minister alle voorstellen van de Kamer opnieuw bezien en wat volgde was een 'guerrillaoorlog'.⁶⁶ De begroting werd uiteindelijk aangenomen, maar voor Alting von Geusau hoefde het niet meer. De begroting was dermate onttakeld onder leiding van Marchant dat hij de eer aan zichzelf hield.

Waarnemer op de post van marine werd Van IJsselsteyn, ook minister van landbouw, nijverheid en handel.⁶⁷ Hij slaagde erin de Kamer ervan te overtuigen dat de twee pantserscheepen moesten worden afgebouwd.⁶⁸ Enige tijd later, in maart 1920, werd bekend dat De Geer een benoeming als burgemeester van Arnhem had geaccepteerd. Hij bleef

lid van de Tweede Kamer, tot zijn aantreden als minister van financiën in juli 1921, toen hij De Vries alsnog opvolgde.

Het gezin De Geer

Nadat De Geer in 1907 lid van de Tweede Kamer was geworden, volgde een jaar later een verhuizing naar Den Haag. Hoewel de afstand tussen Rotterdam en Den Haag niet groot is en er toen ook al een treinverbinding was, wilde De Geer dichterbij zijn werk wonen. Kennelijk had hij met Rotterdam, waar hij zeven jaar raadslid was geweest en waar hij vanaf 1894 had gewoond, niet een bijzondere band opgebouwd.

Het gezin betrof een bovenwoning in de Johan van Oldebarneveltlaan, waar het met veel plezier zou wonen. Het was een ‘verrukkelijk huis’, waar de familie kon genieten van de ‘bosjes en het strand’.⁶⁹ Het huis lag in het Statenkwartier, waar vooral beter gesitueerden woonden. Opvallend is echter dat het een huurwoning betrof. Ook het huis dat zij in 1915 zouden betrekken, Prins Mauritslaan 71, was niet gekocht. Geldproblemen waren daarvoor niet de reden. Na de dood van zijn vader had hij een bedrag van ruim een ton geërfd.⁷⁰ Samen met zijn eigen bezittingen beschikte hij over een vermogen van anderhalve ton, omgerekend naar nu één miljoen euro. Misschien was hij er op het moment van verhuizen nog niet van overtuigd dat hij in Den Haag zou blijven wonen.

Deze relatieve rijkdom betekende niet dat De Geer er een uitbundige levensstijl op nahield. In zijn eigen kasboek hield hij nauwkeurig bij wat het gezin uitgaf. Zelfs bedragen kleiner dan een gulden ontsnapten niet aan zijn aandacht. Af en toe werden er sigaren gekocht en gaf hij zijn vrouw Ria geld mee om kleren te kopen. Wat dat betreft is er geen groter verschil met Colijn denkbaar, die niet alleen een aanzienlijk groter fortuin bezat, maar dat tevens in grote mate liet blijken.

De enige uitzondering in dat uitgavenpatroon waren de vakanties die toen de kinderen nog klein waren werden doorgebracht op de Veluwe, vooral in De Steeg, de regio waar hij zulke goede herinneringen aan bewaarde. In latere jaren ging het gezin naar het buitenland met vakantie. De Geer was weinig materialistisch ingesteld, maar de maand vakantie in de zomer was bijna heilig. In 1929 hield de installatie van het kabinet hem niet van zijn vakantie af.⁷¹ De Geer was ervan overtuigd dat hij de vakanties nodig had voor zijn gezondheid. Echt lichamelijk ziek was hij zelden, maar vanaf zijn jeugd was duidelijk dat hij zijn zenuwen niet altijd de baas was en dat kon zijn fysiek gestel ondermijnen. Hij werd regelmatig duizelig en moest zelfs een keer tijdens een kerkdienst naar buiten om frisse lucht binnen te krijgen en tot rust te komen. In de periode dat hij zijn werk bij *De Nederlander* moest combineren met zijn promotieonderzoek had hij regelmatig last van ‘halsgezwollen’.

De ‘zwarte hoofdpijnen’ bleven hem ook na zijn promotie kwellen. Zo schreef hij bijvoorbeeld: “Zwarte hoofdpijn. Benauwde angst dat het op mij hart sloeg. Lang gebeden. Thans zuivere psychische weldaad.”⁷² De Geer beschikte over een taai gestel, hij werd niet voor niets 90 jaar oud, maar stress kon bij hem tot lichamelijke ongemakken leiden. Vaak zocht hij in die gevallen zijn heil in het gebed en dat hielp, soms.

Daarnaast kende ook zijn vrouw Ria zo haar medische problemen. In 1919 werd zij

geopereerd aan een tumor in haar borst en een jaar later aan een tumor in haar buik. Zij had lange tijd nodig om daarvan op te knappen. Later kreeg zij nog een aanval van galstenen. Gelukkig hoefde zij niet voor de kinderen te zorgen, daarvoor had de familie een kindermisje. Door de operaties die Ria moest ondergaan liep de verhuizing naar Arnhem vertraging op. Een paar maanden na zijn benoeming verhuisde het gezin naar Villa Dunkeld aan de Velperweg in Arnhem. Ook toen moest Ria het huis bewoonbaar maken en de verhuizing regelen en bleef De Geer aan het werk.

Er is geen twijfel over dat De Geer een 'Godsvruchtig man' was. Hij bezocht trouw elke zondag de kerkdienst, zelfs tijdens de vakanties in het buitenland of op de zondag volgend op de inval van de Duitsers toen Den Haag onder vijandelijk vuur lag. Zijn dagboek geeft een duidelijk inzicht in deze toewijding, maar tegelijkertijd valt tussen de regels door een geloofstwijfel te proeven. Dat bleek al in zijn jeugd toen hij niet alleen bijeenkomsten van het Leger des Heils bezocht, maar zelfs overwoog zich daarbij aan te sluiten.⁷³ Zijn geloofsleven kende ups en downs. Zo meldde zijn dagboek eind 1904: "Ik heb mij opnieuw aan God verbonden."⁷⁴

Over zijn vrouw, Ria Voorhoeve, is weinig bekend. Zij speelde een rol op de achtergrond, in die tijd niet ongebruikelijk. Wat uit de dagboeken naar voren komt is een redelijk harmonieus gezinsleven. Dirk en Ria kregen vijf kinderen: Heddy in 1905, Eddy in 1907, Lizzy in 1909, Jetty in 1911 en Lex in 1912. De Geer kon in vertederende woorden over zijn kinderen schrijven. Zo noemde hij Jetty het 'troetelkindje' en Lizzy het 'blondkopje' en waren de oudsten 'zonnetjes op mijn weg'. Het is de vraag of hij ze, afgezien van de vakanties, veel heeft gezien. Eind 1926, hij is dan net premier, verzuchtte hij: "Ik betreur wel eens door zeer grote drukte, mij te weinig aan de kinderen te kunnen geven." Het lijkt er niet op dat hij deze opmerking voor de goede sier maakte, het klonk oprecht. Net als zijn vader bracht hij graag zijn tijd thuis door in plaats van op de sociëteit. Als het maar even kon onttrok hij zich aan borrels aan het Binnenhof. Het was Ria die voor de opvoeding van de kinderen zorgdroeg, waarbij zij steun kreeg van een dienstbode en een kindermisje.

In de week voor de verhuizing naar de Prins Mauritslaan maakte De Geer in zijn eentje een rondreis door het land en zocht oude vrienden en familie op. "Bij terugkomst heeft Ria gezorgd voor een heerlijk home", schreef hij in zijn dagboek. Hij had zelf daar geen hand voor uitgestoken, zoals mannen in die tijd wel vaker zich daaraan onttrokken.

Curieus is dat De Geer pas op 47-jarige leeftijd leerde fietsen, op een Fongers. Hij was in zijn jeugdjaren redelijk sportief, zeker voor die jaren. Hij tenniste, speelde cricket, maar vooral wandelde hij regelmatig. Tijdens vakanties maakte hij wandelingen van tien tot twintig kilometer. Maar na de rijlessen kon hij tijdens de vakantie-uitjes in De Steeg ook met de fiets op pad. En vanaf 1917 bewoog hij zich in Den Haag bijna altijd met de fiets. Als minister waren hij en zijn fiets onafscheidelijk.